

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ได้นำเสนอภาพรวมของสตรีทำงานนอกระบบที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครโดยพิจารณาตามลักษณะทั่วไปทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ตลอดจนศึกษาประเภทของงาน และสถานภาพการทำงานของสตรีโดยเปรียบเทียบกับสตรีทำงานในระบบ เพื่อให้เห็นความแตกต่างพื้นฐานของสตรีที่ทำงานอยู่ใน 2 ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งอาจทำให้เห็นปัญหาที่เกี่ยวข้องที่อาจนำไปสู่การสร้างมาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์กับสตรีทำงานทั้ง 2 กลุ่ม นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่างๆ ของสตรีที่ทำงานนอกระบบกับอาชีพ และสถานภาพการทำงาน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีทำงานนอกระบบ

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้นำมาจากโครงการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (สำรวจแรงงาน) พ.ศ. 2538 รอบที่ 3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2538 โดยสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง โดยในกรุงเทพมหานครมีจำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างประมาณ 3,000 ครัวเรือน แต่เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ต้องการศึกษาเฉพาะสตรีทำงานนอกระบบในกรุงเทพมหานครเท่านั้น และเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา จึงได้คัดเลือกเฉพาะสตรีที่มีงานทำ และมีลักษณะการทำงานเป็นงานนอกระบบตามคำนิยามที่กำหนดไว้ คือ สตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง (มีผู้ร่วมทำงานไม่เกิน 10 คน) หรือผู้ประกอบการธุรกิจส่วนตัว หรือผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือน ทำให้มีจำนวนสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 757 ราย และเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างสตรีทำงานนอกระบบและสตรีทำงานในระบบให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้นำสตรีที่มีงานทำ และมีลักษณะการทำงานเป็นงานในระบบตามที่กำหนด ซึ่งหมายถึงสตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง (มีผู้ร่วมทำงานเกิน 10 คน) หรือลูกจ้างรัฐบาล หรือลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ จำนวน 959 ราย มาร่วมวิเคราะห์เป็นบางส่วน

การวิเคราะห์ครั้งนี้มีตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาที่อยู่อาศัย อาชีพ สถานภาพการทำงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน และตัวแปรบางตัวอาจนำมาเป็นตัวแปรควบคุมตามความเหมาะสม โดยมีสมมติฐานหลักว่าลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่แตกต่างกันของสตรีน่าจะมีผลต่อลักษณะการทำงาน (อาชีพ และสถานภาพการทำงาน) และน่าจะส่งผลกระทบต่อทำให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีแตกต่างกันด้วย

4.1 สรุปผลการวิจัย

ในส่วนการวิเคราะห์เกี่ยวกับภาพรวมของการทำงานนอกระบบของสตรีในกรุงเทพมหานครพบว่า สตรีทำงานนอกระบบเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 49.9) ประกอบอาชีพค้าขาย รองลงมาประกอบอาชีพช่างและแรงงาน (ร้อยละ 28.8) และประกอบอาชีพบริการร้อยละ 21.3 สตรีทำงานนอกระบบเหล่านี้มีสถานภาพการทำงานเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวและช่วยธุรกิจครัวเรือนในสัดส่วนไม่ต่างกันมากนัก คือ มีสตรีเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวร้อยละ 40.1 และเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนร้อยละ 32.5 สำหรับสตรีที่เป็นลูกจ้างมีร้อยละ 26.8 ขณะที่สตรีทำงานในระบบส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับวิชาชีพ วิชาการ และเสมียน (ร้อยละ 62.8) รองลงมาประกอบอาชีพช่างและแรงงาน (ร้อยละ 24.4) สำหรับสตรีประกอบอาชีพบริการและอาชีพค้าขายมีเพียงร้อยละ 7.6 และร้อยละ 3.5 ตามลำดับ สำหรับสถานภาพการทำงานของสตรีทำงานในระบบพบว่าส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างเอกชน (ร้อยละ 82.7) รองลงมาเป็นลูกจ้างรัฐบาล ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ และนายจ้าง จากความแตกต่างเชิงด้อยกว่าของสตรีทำงานนอกระบบกับสตรีทำงานในระบบในแง่ของการมีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า การประกอบอาชีพ ตลอดจนรายได้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเฉพาะสตรีที่ทำงานนอกระบบเท่านั้น โดยผลจากการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ กับลักษณะการทำงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีทำงานนอกระบบ พอสรุปประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

4.1.1 อาชีพและสถานภาพการทำงานของสตรีที่ทำงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลักษณะด้านต่าง ๆ ของสตรี

อายุ

ผลจากการวิเคราะห์พบว่าสตรีประกอบอาชีพค้าขายมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นตามอายุของสตรี โดยสตรีมีสัดส่วนที่ประกอบอาชีพนี้สูงสุดในกลุ่มสตรีสูงอายุ ส่วนสตรีประกอบอาชีพช่างและแรงงานมีลักษณะตรงข้ามกันคือ สตรีมีสัดส่วนประกอบอาชีพนี้ลดลงไปตามอายุที่เพิ่มสูงขึ้น และไม่มีสตรีในกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไปประกอบอาชีพนี้เลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ต้องใช้ร่างกายหรือใช้สายตาเป็นพิเศษ ซึ่งสตรีสูงอายุจะเริ่มประสบกับปัญหาต่างๆ เหล่านี้ สำหรับสตรีประกอบอาชีพบริการพบลักษณะเช่นเดียวกับสตรีประกอบอาชีพช่างและแรงงาน คือสตรีประกอบอาชีพนี้มีสัดส่วนลดลงตามอายุที่สูงขึ้น โดยพบว่ามากกว่าครึ่งเป็นสตรีในกลุ่มอายุน้อย ทั้งนี้จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการมีอายุต่างกันส่งผลทำให้สตรีมีอาชีพต่างกัน และเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลยังพบความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการทำงานและอายุของสตรี พบว่ามีลักษณะสอดคล้องไปในทางเดียวกับการประกอบอาชีพของสตรี กล่าวคือ สตรีในกลุ่มอายุน้อยมักมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างในสัดส่วนสูงสุด และสัดส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มลดลงตามอายุที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งในทางตรงข้ามกันพบว่าสตรีที่มีอายุเพิ่มสูงขึ้นจะมีสัดส่วนเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวเพิ่มมากขึ้นตามอายุที่สูงขึ้นของสตรี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการประกอบธุรกิจส่วนตัวนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับสตรีอายุน้อยที่จะสามารถมีธุรกิจเป็นของตนเองได้ เพราะต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ ด้านประกอบกัน

นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ยังพบลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเส้นตรงกับอายุ กล่าวคือ สตรีในกลุ่มอายุน้อยมีสัดส่วนเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนต่ำสุด ซึ่งสัดส่วนนี้เพิ่มสูงขึ้นไปตามอายุ และมีแนวโน้มลดลงเมื่อสตรีเริ่มสูงวัยขึ้น ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะสตรีที่มีอายุน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพบริการ และมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างมากกว่า ขณะที่สตรีเริ่มสูงวัยขึ้นซึ่งส่วนใหญ่จะสมรสแล้วนั้น ทำให้สถานภาพทางสังคมของสตรีเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับบทบาทและภาระหน้าที่ที่เปลี่ยนไปด้วย และเมื่อสตรีเข้าสู่วัยสูงอายุ บทบาทในด้านนี้จึงลดลงไปบ้าง ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าอายุ และสถานภาพการทำงานมีความแตกต่างกันซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระดับการศึกษา

ลักษณะการทำงานนอกระบบของสตรีเมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าการประกอบอาชีพของสตรีมีความแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษาแต่ไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการศึกษา กล่าวคือสตรีในทุกระดับการศึกษามีสัดส่วนประกอบอาชีพค้าขายค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสตรีประกอบอาชีพอื่น ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบอาชีพค้าขายนี้สามารถฝึกฝนกันได้ และอาจไม่ต้องการปัจจัยด้านอื่นๆ มาช่วยเสริมมากนัก อีกทั้งยังเป็นอาชีพที่ให้ความยืดหยุ่นในเรื่องของเวลาการทำงานได้ดีกว่าการประกอบอาชีพอื่น สตรีในทุกระดับการศึกษาจึงมักประกอบอาชีพนี้มากกว่า โดยสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีสัดส่วนประกอบอาชีพค้าขายสูงสุด ส่วนสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาพบว่า มีสัดส่วนประกอบอาชีพอาชีพช่างและแรงงาน และอาชีพบริการสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษาในระดับอื่น

ส่วนความแตกต่างของสถานภาพการทำงานจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาว่า 1 ใน 3 มีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง ขณะที่สตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีสัดส่วนเป็นลูกจ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับสตรีที่ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่ามีสัดส่วนเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวสูงสุด ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าแม้สตรีจะมีการศึกษาค่อนข้างน้อย แต่ถ้าสตรี

เหล่านี้สิ่งสมประสบการณ์ ความชำนาญในด้านต่างๆ ซึ่งความรู้จากประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้ นับว่ามีความสำคัญสำหรับสตรีในการจะมีกิจการเป็นของตนเองด้วยเช่นกัน ส่วนสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาพบว่ามีสถานภาพการทำงานเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือน และสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนต่ำสุด

สถานภาพสมรส

ผลการศึกษาพบว่าสตรีที่มีสถานภาพกำลังสมรส และสตรีสถานภาพหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งอาจเป็นเพราะอาชีพนี้มีลักษณะเอื้ออำนวยให้สตรีสามารถทำงานไปพร้อมกับการดูแลบุตรหรือทำงานบ้านให้กับครอบครัวได้ ขณะที่สตรีโสดมักประกอบอาชีพบริการ และอาชีพช่างและแรงงาน โดยสตรีโสดเกือบครึ่งประกอบอาชีพบริการเพราะเป็นงานที่หาได้ง่าย และไม่จำเป็นต้องใช้ฝีมือมากนัก ประกอบกับการไม่มีภาระทางครอบครัวมากนักจึงทำให้สตรีโสดมีสัดส่วนของการประกอบอาชีพประเภทนี้ค่อนข้างสูง ผลจากข้อมูลทำให้ทราบว่าสตรีที่มีสถานภาพสมรสต่างกันมีผลทำให้สตรีประกอบอาชีพที่ต่างกันซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาความแตกต่างของสถานภาพการทำงานตามสถานภาพสมรสที่ต่างกันของสตรีพบว่า มีลักษณะสอดคล้องไปกับการประกอบอาชีพของสตรี กล่าวคือ สตรีโสดซึ่งกว่า 1 ใน 3 ประกอบอาชีพบริการ จึงมักมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง ขณะที่สตรีสถานภาพกำลังสมรสมีสัดส่วนการเป็นลูกจ้างต่ำสุด ส่วนสตรีหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของสตรีจะประกอบธุรกิจส่วนตัว รองลงมาเป็นสตรีสถานภาพกำลังสมรส และสตรีโสดมีสัดส่วนเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวต่ำสุด สำหรับกำลังสมรสพบเกือบครึ่งเป็นสตรีที่มีสถานภาพเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือน ซึ่งเป็นไปตามสถานภาพของสตรีที่มักมีภาระผูกพันทางครอบครัวมากกว่าสตรีโสด และสตรีเหล่านี้มักประกอบอาชีพค้าขายที่มีลักษณะการทำงานเอื้อประโยชน์ให้มากกว่า ดังนั้นจึงมีส่วนทำให้สตรีที่มีสถานภาพกำลังสมรสเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว หรือเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนมากกว่าสตรีโสด

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครของสตรีออกเป็นต่ำกว่า 1 ปี, 1-4 ปี, 5-8 ปี และ 9 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะสั้นกว่าจะประกอบอาชีพบริการ และสัดส่วนนี้มีแนวโน้มลดลงตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครที่เพิ่มขึ้น ตรงข้ามกับสตรีประกอบอาชีพค้าขายที่กลับมีสัดส่วนของการประกอบอาชีพนี้เพิ่มมากขึ้นเมื่อสตรีมีระยะเวลาที่อยู่อาศัยยาวนานขึ้น โดยสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไปประกอบอาชีพค้าขายสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาข้าง

ต้นที่พบว่า การประกอบอาชีพของสตรีมีความสัมพันธ์กับอายุ โดยสตรีที่มีอายุน้อยมักประกอบอาชีพบริการ ขณะที่สตรีสูงวัยประกอบอาชีพค้าขายในสัดส่วนที่สูงกว่า ทั้งนี้เป็นไปตามสภาพร่างกายที่อ่อนแอลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น อันหมายถึงระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครที่ยาวนานกว่าทำให้สตรีสามารถสั่งสมทั้งเงินทุน และความชำนาญ ตลอดจนกลุ่มต่างๆ ในการประกอบอาชีพได้มากยิ่งขึ้น ส่วนสตรีประกอบอาชีพช่างและแรงงานจะมีลักษณะและแนวโน้มเช่นเดียวกับสตรีประกอบอาชีพบริการ กล่าวคือ สัดส่วนของสตรีประกอบอาชีพนี้ลดลงตามระยะเวลาที่อยู่อาศัย จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครมีผลต่อการประกอบอาชีพของสตรีซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ยังมีผลต่อสถานภาพการทำงานของสตรี โดยพบว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครที่ต่างกันจะมีความแตกต่างในสถานภาพการทำงานอย่างค่อนข้างชัดเจนและเป็นไปตามสมมติฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสอดคล้องไปกับการประกอบอาชีพของสตรี คือ สตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครระยะสั้นกว่าจะมีสถานภาพเป็นลูกจ้าง และสตรีมีสัดส่วนการเป็นลูกจ้างลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อสตรีมีระยะเวลาที่อยู่อาศัยที่นานขึ้น ตรงข้ามกับสตรีประกอบธุรกิจส่วนตัว และสตรีช่วยธุรกิจครัวเรือนซึ่งพบว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะสั้นกว่าจะมีสัดส่วนน้อยมากในการที่จะสามารถประกอบธุรกิจส่วนตัวได้ ทั้งนี้สอดคล้องกับการประกอบอาชีพของสตรีซึ่งส่วนใหญ่พบว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะสั้นกว่าประกอบอาชีพบริการ ขณะที่สตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะยาวกว่ามักประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยในด้านต่างๆ ประกอบกัน

4.1.2 การวิเคราะห์รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีทำงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร

เมื่อศึกษาภาพรวมของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีทำงานนอกระบบในกรุงเทพมหานครโดยจำแนกตามลักษณะด้านต่างๆ ของสตรี พบว่าสตรีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ โดยสตรีในกลุ่มอายุ 40-59 ปีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด และลดลงในสตรีในกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสูงวัยที่ส่งผลต่อสภาพร่างกายให้อ่อนแอกว่าเดิมจนไม่สามารถทำงานได้เท่าเดิม จึงส่งผลกระทบต่อทำให้สตรีในกลุ่มอายุนี้อาจมีรายได้ลดลง การวิเคราะห์ได้พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างระดับการศึกษาและรายได้ โดยสตรีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มสูงขึ้นตามระดับการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และสถานภาพสมรส พบว่า สตรีสถานภาพสมรสมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด รองลงมาคือสตรีหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ และต่ำสุดคือสตรีโสด สำหรับตัวแปรด้านรายได้และระยะเวลาที่อยู่อาศัยพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวก กล่าวคือสตรีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้สอดคล้องกันกับอายุ และการประกอบอาชีพของสตรีโดยพบว่าสตรีประกอบอาชีพค้าขายมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด และจากผลการศึกษาข้างต้นก็พบว่าส่วนใหญ่สตรีสูงวัยมักประกอบอาชีพค้าขายมากกว่า จากการวิเคราะห์รายได้เฉลี่ยต่อเดือนในส่วนนี้ก็พบผลตรงกันคือ สตรีมีอายุสูงขึ้นจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีที่มีสถานภาพเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าสตรีที่มีสถานภาพการทำงานอื่น โดยสตรีที่มีสถานภาพเป็นลูกจ้างมีรายได้ต่ำสุด แต่เนื่องจากการประกอบอาชีพแต่ละอาชีพมีความต่างกันในเรื่องของสถานภาพการทำงาน จึงได้ทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมและพบว่าสตรีประกอบอาชีพค้าขายยังคงมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าการประกอบอาชีพอื่นเกือบทุกสถานภาพการทำงาน และรายได้ของสตรีประกอบอาชีพบริการและมีสถานภาพเป็นลูกจ้างจะต่ำกว่าสตรีประกอบอาชีพและมีสถานภาพการทำงานอื่น

ผลจากการวิเคราะห์ภาพรวมในข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความแตกต่างในรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีตามลักษณะด้านต่างๆ ที่สัมพันธ์กับอาชีพและสถานภาพการทำงาน ดังนี้

อายุ

พบว่ามีความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีเมื่อจำแนกตามความต่างกันของอาชีพและอายุพบว่าแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และมีลักษณะที่สอดคล้องสัมพันธ์กับการวิเคราะห์ข้างต้นโดยพบว่าสตรีในกลุ่มอายุ 40-59 ปีที่ประกอบอาชีพค้าขายมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด ขณะที่สตรีที่มีอายุน้อยกว่า และประกอบอาชีพบริการมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เป็นไปตามวัยและประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน และมีส่วนสัมพันธ์กับสถานภาพการทำงานของสตรีโดยสตรีในกลุ่มอายุนี้ยังคงมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำที่สุดโดยเฉพาะถ้าสตรีมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง แต่อย่างไรก็ตามรายได้ของสตรียังคงเพิ่มสูงขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ยกเว้นสตรีประกอบธุรกิจส่วนตัวและสตรีช่วยธุรกิจครัวเรือนที่กลับมีรายได้ลดลง ทั้งนี้อาจเนื่องจากวัยและความสามารถในการทำงานที่ลดน้อยลง แต่ก็ยังคงมีรายได้สูงกว่าสตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นเพียงลูกจ้าง

เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงได้นำอายุมาพิจารณาไว้ในฐานะตัวแปรควบคุม ผลปรากฏว่าสตรีในกลุ่มอายุน้อยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าสตรีในกลุ่มอายุอื่นๆ ทุกอาชีพ และสถานภาพการทำงาน แต่รายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพค้าขายของสตรีในกลุ่มอายุนี้นั้นสูงกว่าการประกอบอาชีพอื่น สำหรับสตรีที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุดคือสตรีในกลุ่มอายุ 40-59 ปี และสตรีมีรายได้ลดลงในกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะที่พบในการศึกษาข้างต้น นอกจากนี้การประกอบอาชีพค้าขายยังคงเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับสตรีสูงกว่าการประกอบอาชีพอื่นๆ ไม่ว่าจะสตรีจะมีการเปลี่ยนแปลงของอายุเป็นอย่างไร และการมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างยังคงทำให้สตรีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าสตรีที่มีสถานภาพอื่น

ระดับการศึกษา

ความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนหนึ่งเกิดจากการมีระดับการศึกษาที่ต่างกัน จากข้อมูลพบว่าการศึกษาที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับรายได้ โดยสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสตรีประกอบอาชีพค้าขาย ส่วนสตรีที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำสุดคือสตรีไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 สำหรับสตรีประกอบอาชีพบริการก็พบลักษณะเช่นเดียวกันกับสตรีประกอบอาชีพค้าขาย คือ สตรีไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำสุด และสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด ขณะที่สตรีประกอบอาชีพช่างและแรงงานมีลักษณะแตกต่างกันคือ สตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษาเป็นกลุ่มที่มีรายได้สูงสุด แต่ขณะเดียวกันสตรีที่มีรายได้ต่ำสุดกลับเป็นสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอาชีพช่างและแรงงานเป็นอาชีพที่จำเป็นต้องใช้ทักษะ ความชำนาญ ตลอดจนผ่านการฝึกฝนในด้านต่างๆ มาบ้างพอสมควร ดังนั้นแม้สตรีจะมีการศึกษาค่อนข้างต่ำ แต่ถ้ามีความชำนาญในงานอาชีพมากกว่าก็อาจทำให้มีรายได้ที่สูงกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างรายได้ของสตรีกับสถานภาพการทำงานและระดับการศึกษา กล่าวคือสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาในเกือบทุกสถานภาพการทำงานจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาต่ำกว่า และสตรีเป็นลูกจ้างมีรายได้ต่ำกว่าสตรีที่มีสถานภาพการทำงานอื่นในระดับการศึกษาเดียวกัน

เมื่อนำระดับการศึกษามาร่วมพิจารณาในฐานะตัวแปรควบคุมเพื่อดูความสัมพันธ์ของรายได้เมื่อสตรีประกอบอาชีพ และมีสถานภาพการทำงานต่างกัน ปรากฏว่ายังคงพบลักษณะเช่นเดิมคือ สตรีไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 และมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำสุดในทุกอาชีพ และการประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้สูงกว่าการประกอบอาชีพอื่น โดยเฉพาะถ้าสตรีมีสถานภาพการทำงานเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวซึ่งจะช่วยฐานะทางเศรษฐกิจของสตรีให้ดียิ่งขึ้น

สถานภาพสมรส

สำหรับในการศึกษาส่วนนี้พบว่า อาชีพค้าขายยังคงเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าการประกอบอาชีพอื่นในทุกสถานภาพสมรส โดยสตรีโสดที่ประกอบอาชีพค้าขายมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด ทั้งนี้แม้จากผลการวิเคราะห์เบื้องต้นที่พบว่าโดยทั่วไปสตรีโสดมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า แต่เมื่อนำการประกอบอาชีพมาร่วมพิจารณาด้วยกันจะพบว่า สตรีโสดที่ประกอบอาชีพค้าขายนี้มีรายได้ที่ค่อนข้างน่าพอใจ ขณะที่อาชีพบริการยังคงเป็นอาชีพที่ให้รายได้ค่อนข้างต่ำเช่นเดิม เมื่อพิจารณาตามสถานภาพการทำงานพบว่า สตรีเป็นลูกจ้างมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าสถานภาพการทำงานอื่นในทุกสถานภาพสมรส ขณะที่สตรีประกอบธุรกิจส่วนตัวและมีสถานภาพเป็นผู้ช่วยธุรกิจครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าในทุกสถานภาพสมรส ผลที่ได้ช่วยย้ำให้เห็นว่าการมีสถานภาพเป็นลูกจ้างเป็นสถานภาพที่ค่อนข้างด้อยกว่า และก่อให้เกิดรายได้ที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับสตรีที่มีสถานภาพอื่น

เมื่อนำสถานภาพสมรสมาใช้เป็นตัวแปรควบคุมพบว่า การประกอบอาชีพค้าขายยังเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ดีกว่าไม่ว่าสตรีจะมีสถานภาพการทำงานประเภทใด หรือมีสถานภาพสมรสเป็นเช่นไร สตรีประกอบอาชีพบริการมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำสุดในทุกสถานภาพสมรส และยังคงพบลักษณะเช่นเดิมคือสตรีประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับสตรีได้ดีกว่าการประกอบอาชีพอื่น สำหรับสตรีที่มีสถานภาพกำลังสมรส และสตรีหม้ายหย่า หรือแยกกันอยู่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับสตรีโสด คือ สตรีประกอบอาชีพค้าขายจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุด

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย

รายได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ของสตรี จากข้อมูลพบว่าสตรีประกอบอาชีพค้าขายมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าสตรีประกอบอาชีพอื่น และรายได้ของสตรีเพิ่มมากขึ้นเมื่อสตรีมีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่นานขึ้น ยกเว้นสตรีประกอบอาชีพช่างและแรงงานที่มีลักษณะผกผันเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีอายุเพิ่มมากขึ้นที่ส่งผลต่อการทำงานโดยเฉพาะการประกอบอาชีพเหล่านี้ซึ่งเป็นอาชีพที่อาจต้องใช้สายตาหรือกำลังร่างกาย สตรีที่เริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุจึงมักจะประสบปัญหาต่างๆ เหล่านี้ และย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ของสตรีเช่นกัน

สำหรับรายได้ของสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยและสถานภาพการทำงานต่างกันพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรียังคงเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ และสตรีเป็นลูกจ้างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำสุด ขณะที่สตรีประกอบธุรกิจส่วนตัวมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มสูงขึ้น และผันแปรเล็กน้อยเมื่อสตรีเริ่มสูงอายุซึ่งเป็นไปตามสภาพร่างกาย และสถานภาพสมรสที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อนำระยะเวลาที่อยู่อาศัยมาใช้เป็นตัวแปรควบคุมพบว่ายังคงพบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างระยะเวลาที่อยู่อาศัยและรายได้ไม่ว่าสตรีจะประกอบอาชีพประเภทใด หรือมีสถานภาพการทำงานแบบใด โดยทั่วไปสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ระยะสั้นมักขาดประสบการณ์การทำงาน และทักษะอื่นๆ ตลอดจนความคุ้นเคยในพื้นที่ที่อยู่อาจมีไม่มากพอ อันส่งผลทำให้สตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะสั้นมีแนวโน้มประกอบอาชีพบริการมากกว่าซึ่งเป็นอาชีพที่ให้รายได้ค่อนข้างต่ำ จึงทำให้สตรีเหล่านี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยระยะยาวที่มีความคุ้นเคยกับความเป็นไปในพื้นที่ รวมทั้งได้พัฒนาความชำนาญ และมีคู่ทางในการทำงาน ตลอดจนมีเครือข่ายเพื่อนฝูงที่กว้างขวางกว่า อันนำมาซึ่งการมีรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้สถิติในรูปของตารางไขว้ (Crosstabulations) และค่าเฉลี่ย (Mean) เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะการทำงาน และวิเคราะห์รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสตรีทำงานนอกระบบตามที่ได้บรรยายสรุปในส่วนที่ 4.1.1 และ 4.1.2 สามารถสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรตามสมมติฐานได้ตามที่นำเสนอในตารางที่ 28 ดังนี้

ตารางที่ 28 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานของการศึกษา

สมมติฐาน (ข้อที่)	ความสัมพันธ์ตามสมมติฐาน
1	/
2	/
3	X
4	/
5	/
6	/
7	/
8	X
9	X
10	X
11	/
12	/

/ ความสัมพันธ์เป็นไปตามสมมติฐาน

X ความสัมพันธ์ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

4.2 ข้อเสนอแนะ

4.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า สตรีมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับบุรุษ ผลผลิตรวมของประเทศที่เกิดจากแรงงานสตรีจึงมีความสำคัญพอกันกับของบุรุษ ทางหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้า ก็คือการพัฒนาความสามารถของสตรีในด้านต่างๆ แต่จากสภาพของสตรีที่ส่วนใหญ่มีเงื่อนไขความรับผิดชอบภายในบ้าน การมีบุตรและการดูแลบุตร ทำให้เกิดความจำเป็นในการประกอบอาชีพ แต่เนื่องจากสตรีส่วนใหญ่เหล่านี้มีการศึกษาต่ำหรือเกือบไม่มีเลย การจะเข้าไปทำงานที่อยู่ในระบบซึ่งมีเงื่อนไขเกี่ยวกับคุณสมบัติต่างๆ กลายเป็นความยากลำบาก ดังนั้นงานนอกระบบจึงเป็นงานที่สามารถเอื้ออำนวยทางออกที่ยืดหยุ่นให้กับสตรี ดังนั้นนโยบายหลักของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการทำงานนอกระบบให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนั้น จึงควรเร่งรัดให้มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงานนอกระบบ ซึ่งควรจะรวมถึงการจัดให้มีการประกันสังคมเพื่อคุ้มครองแรงงานสตรีเหล่านี้ให้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ ในส่วนที่รัฐควรรับดำเนินการ และไม่เป็นเรื่องยากนักก็คือ ให้ธนาคารพาณิชย์ของรัฐจัดระบบการให้สินเชื่อเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพที่สะดวก และมีเงื่อนไขที่ไม่ยุ่งยากมากนัก รวมทั้งควรจะมีมาตรการส่งเสริมหรือรณรงค์ให้สตรีได้รับการอบรมฝึกฝนเทคนิคใหม่ด้านอาชีพต่างๆ รวมทั้งจัดหาสถานที่ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาทักษะและความพร้อมในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานแรงงานให้ดีขึ้น การส่งเสริมให้งานนอกระบบนี้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นจะส่งผลทั้งทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายความเป็นธรรมในสังคมในขณะเดียวกัน รวมทั้งเป็นการสนับสนุนให้สตรีประกอบอาชีพในทิศทางที่ถูกต้องซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวในทางที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม จากการที่สตรีมีภาระหน้าที่ 2 ด้าน คือ ทั้งเป็นพนักงานหารายได้ และดูแลบุตรพร้อมทั้งงานในบ้าน จึงทำให้สตรีมีเวลาว่างได้น้อยมากในการแสวงหาความรู้ หรือฝึกวิชาชีพต่างๆ ดังนั้นจึงควรมีการรณรงค์ให้มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบภายในบ้านระหว่างสามีและภรรยาให้มากขึ้นกว่าเดิม เพราะความรับผิดชอบทั้งในและนอกบ้านนั้นเป็นภาระที่หนักเกินไปสำหรับสตรี จึงควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทระหว่างกันทั้งชายและหญิงในส่วนที่เกี่ยวกับภาระงานบ้าน แม้จะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเนื่องจากเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่ว่าเรื่องของ การดูแลบุตรและการทำงานบ้านมักเป็นเรื่องของสตรี แต่ก็ควรทำการรณรงค์อย่างต่อเนื่องเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่สตรีที่นับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนา

ประเทศ ดังนั้นจึงควรเร่งสนับสนุนให้สตรีได้มีความรู้ และเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานให้กับสตรี เพื่อจะได้เป็นพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเต็มกำลังความสามารถต่อไป

4.2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการทำวิจัยในอนาคตเพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในเชิงวิชาการ ด้านแรงงานสตรี โดยเฉพาะสตรีทำงานนอกระบบเพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนพัฒนาด้านแรงงาน และเป็นการยกสถานะภาพและบทบาททางเศรษฐกิจ และสังคมของสตรีทำงานนอกระบบที่ยังขาดข้อมูลสนับสนุนอีกมาก ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดคือใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (สำรวจแรงงาน) พ.ศ. 2538 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะของหน่วยงาน จึงไม่ได้มีการเก็บข้อมูลของตัวแปรบางตัวในลักษณะที่จะนำไปใช้เป็นตัวแปรเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพของงานนอกระบบได้ชัดเจนกว่านี้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรเป็นการศึกษาเฉพาะงานนอกระบบของสตรีเท่านั้น เพื่อให้เห็นสภาพและลักษณะการทำงาน ตลอดจนลักษณะด้านต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น
2. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมรายละเอียดให้มากที่สุด ทั้งทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งลักษณะในด้านอื่นๆ และควรจะดำเนินการทั้งในระดับประเทศ และระดับภูมิภาคอื่นๆ เพื่อจะได้นำไปเปรียบเทียบ ปรับปรุง และวางแผนนโยบายด้านแรงงานสตรีที่ทำงานนอกระบบต่อไป
3. ควรมีการค้นคว้าเพิ่มเติมในการศึกษาครั้งต่อไปว่าผลกระทบจากการทำงานนอกระบบของสตรีนี้จะมีผลต่อสุขภาพอนามัยทั้งของสตรีเอง และสมาชิกในครอบครัวหรือไม่ อย่างไร และการทำงานนอกระบบนี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างสตรีและสามี หรือสมาชิกอื่นๆ หรือไม่ มีลักษณะเป็นอย่างไร และมีผลกระทบต่อสถานะภาพของสตรีภายในครอบครัวหรือไม่ อย่างไร ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้นับว่าเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมต่อไป